

Бермес І. Л.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ МУЗИКОЗНАВЧОЇ СПАДЩИНИ РОМАНА КУХАРЯ

УДК 78.072 (477)

Бермес І. Л. Наукові горизонти музикознавчої спадщини Романа Кухаря. У статті розкриваються досягнення представника української музичної культури західної діаспори Романа Кухаря в музикознавчій сфері на основі маловідомих в українському науковому обігу джерел. Світогляд митця формувалася на національному і духовному підґрунті та реконструював реальну картину власного бачення здобутків окремих музичних персоналій, їхню роль у піднесенні української культури. Окреслюється проблематика та значущість музично-критичної спадщини митця в музичному процесі другої половини ХХ ст.

Ключові слова: Р. Кухар, музичний критик, українська музика, музичні діячі, діаспора.

Бермес И. Л. Научные горизонты музыковедческого наследия Романа Кухаря. В статье раскрываются достижения представителя украинской музыкальной культуры западной диаспоры Романа Кухаря в музыковедческой сфере на основе малоизвестных в украинском научном обороте источников. Мироззрение художника формировалось на национальной и духовной базе и реконструировало реальную картину собственного видения достижений отдельных музыкальных персоналий, их роль в подъеме украинской культуры. Определяется проблематика и значимость музыкально-критического наследия художника в музыкальном процессе второй половины ХХ в.

Ключевые слова: Р. Кухар, музыкальный критик, украинская музыка, музыкальные деятели, диаспора.

Bermes I. Scientific horizons of Roman Kukhar's music studies heritage.

Background. In recent years, there has been an increasing interest in the phenomenon of the functioning of Ukrainian culture which, far from being restricted to the geographical boundaries of its mother country, is also undergoing active development in the émigré environment of the Ukrainian diaspora. The unique examples of Ukrainian musical culture have also been formed outside Ukraine by those artists who, due to various circumstances, have been detached from their homeland but who have nonetheless proceeded with their creative activities in constant connection with their people, being concerned of the destiny of their folks and studying its achievements and eternal values. One of such Ukrainian artists in the Western Diaspora was Roman Kukhar, a literary scholar, a singer, a musical critical reviewer. It was his critical reviewer's occupation that was least known and his heritage in this realm is least studied. Since the maestro's heritage as a musical scholar is a component of the general Ukrainian cultural process which, following the long years of being silenced, begs to be studied, systematised, and critically analysed, the pressing urgency of the topic of the article being on the agenda is apparent.

Objectives. The objectives of this study are to shed light on the problems, principle ideas, and academic works of Roman Kukhar and determining what his contribution to the history of Ukrainian music is.

Methods. The article has applied the academic research methods of personality studies and the theory of personality in the course of examination of the musical and critical works of Roman Kukhar, describing the life and creative activities of Ukrainian musical scholars in the continental Ukraine and in the Diaspora as well as their contribution into the development of Ukrainian culture in the context of the then-existing social and cultural circumstances.

Results. The results of the research support the idea that Roman Kukhar's activities as a vocal singer, literary writer, publicist, and musical critical reviewer was developing under the influence of the ideas prevailing in Galicia during the period of its being under the Polish jurisdiction (prior to 1939) and were closely related to the establishment of national identity and professionalisation of the musical life, enhancement of the level of art in various areas, primarily as far as concerts and performances are concerned. Having found himself in the emigration, Roman Kukhar gets actively

involved in the cultural life of the Ukrainian Diaspora, establishes communication with numerous musicians, studies their creative portfolio and describes it a set of musical critical research works. In his academic research activities, Kukhar focuses on Borys Kudryk, an apprentice of Eusebius Mandyczewski and Adolf Eustachy Chybiński; Myron Fedoriv, one of the most prominent researchers and scholars of Ukrainian church music; Antin Rudnytskyi, in particular his work entitled 'Ukrainian music'; Viktor Matiuk, a composer, a pedagogue, and a priest.

The article elaborates on the achievements of Roman Kukhar, a representative of Ukrainian musical culture active in the Ukrainian émigré environment in the West, in the realm of musical studies on the basis of the works that less known by the Ukrainian academia. The artist's worldview has formed on the national and spiritual basis and has reconstructed the actual picture of his own vision of the achievements of separate musical personalia, their role in the ascent of the Ukrainian culture. Both the problems and the significance of the musical and critical heritage of the artist in the musical process of the second half of the 20th century are focused upon.

Conclusions. The article concludes that the creative heritage of Roman Kukhar as a musical critic is distinguished by its own subjective and independent vision of certain personalia; it highlights the main aesthetic dominants of the artistic and culturological conception of the artist; it ascertains the main principles for attaining of the artistic phenomena. The musical studies conducted by Roman Kukhar are interesting both in terms of their genre-specific traits and by their topical content. The leading research and memoir works dedicated to the prominent figures of Ukrainian music are substantially supplementing and uniquely 'animating' their creative portraits, certain pages of Ukrainian national musical culture the 'white spots' of which have also been uncovered by Ukrainian émigré artists who, together with the Ukrainian scientists "have been creating a single mental field of Ukrainian culture" [7: 101]. Roman Kukhar's heritage as a musical critic has become an important source of information about the activities of Ukrainian musicians both in the Continental Ukraine and in the Ukrainian émigré environment in the West. It is a confirmation of Roman Kukhar's devoted service to the benefit of Ukrainian musical art, his caring about the artists whose creative heritage and biography has become an object of interest of academic researchers only after Ukraine's independence. The musical heritage of Roman Kukhar promotes the establishment of a positive image of Ukrainian nation in the European and global context.

Keywords: R. Kukhar, music critic, Ukrainian music, music figures, diaspora.

Постановка проблеми. 2015 р. виповнюється 95 років від дня народження Романа Кухаря (1920–2007) — активного діяча музичної культури української західної діаспори. Проживши на материковій Україні всього 23 роки, митець все своє творче життя присвятив піднесенню української музики, активно вписуючи її у контекст світової культури. Враховуючи виняткову плідність творчої праці Р. Кухаря, в тому числі й науковий доробок і недостатнє висвітлення його в українському музикознавстві, видається актуальним окреслення найважливіших його музично-критичних праць.

Мета статті зводиться до висвітлення проблематики, головних ідей наукових розробок Р. Кухаря та визначення його внеску в українське музикознавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман Кухар відомий в історії української музичної культури діаспори як поет, прозаїк, публіцист, перекладач, оперний співак, музично-громадський діяч, чий науковий і мистецький зацікавлення проявилися ще на рідній землі, а зреалізувалися далеко від неї — в Америці, почасти Австрії, Німеччині. Якщо про Р. Кухаря — літературознавця, співака, організатора українського музичного життя з'явилися наукові розвідки вже в період незалежності Української держави, то про Р. Кухаря — музичного критика ще не здійснено узагальнюючого комплексного дослідження. Тому **мета** статті зводиться до висвітлення проблематики, головних ідей наукових розробок Р. Кухаря та визначення його внеску в українське музикознавство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Кухар (псевдонім Володимир Р.) — український прозаїк, поет, літературознавець, перекладач, співак, музичний критик. Народився у Львові 1920 р. Закінчив філію Академічної гімназії у Львові (1938), навчався у Львівському університеті (1939–1940), Львівській консерваторії (1941–1943). У 1943 р. емігрував до Австрії. Вчився у Віденській консерваторії (1943–1945). Закінчив факультет славістики Гайдельберзького університету (1948, Німеччина), музикознавства Колорадського університету (1952), бібліотекознавства Інституту Пратта у Брукліні (1959, США). З 1951 р. мешкав у США. Захистив дисертацію на тему «Драматичні поеми Лесі Українки» в Українському вільному університеті (1962, Мюнхен), того ж року обійняв посаду професора Канзаського університету (США). Був дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Національної спілки письменників України.

Вокальна, літературна, публіцистична, музично-критична діяльність Романа Михайловича Кухаря розгорталася під впливом ідей, які утверджувалися в Галичині в період перебування під юрисдикцією Польщі (до 1939) і були тісно пов'язані з утвердженням національної свідомості та професіоналізацією музичного життя, піднесенням його мистецького рівня в різних галузях, передусім концертно-виконавській. Опинившись в еміграції, Р. Кухар активно включається в культурне життя української діаспори, спілкується з багатьма музичними діячами, вивчає їхній доробок, окреслює його в низці музично-критичних праць.

У першій третині ХХ ст. на музичному небосхилі Львова засяяло сузір'я визначних особистостей, які отримали високопрофесійну освіту, досягнули значних успіхів у царині композиторської творчості, музикознавства та педагогіки. З багатьма з них перебував у близьких творчих стосунках Р. Кухар. Маючи особливий літературний талант, він залишив про багатьох із них спогади, статті, критичні рецензії. Спробуємо «вихопити» з них найцікавіші моменти.

Прихильні творчі контакти в'язали Р. Кухаря-співака (тенора) з Б. Кудриком. У монографії

«Живі в моїй пам'яті» Р. Кухар описує свою співпрацю з митцем: «Д-р Кудрик виявився благородним і щирим приятелем, а водночас моїм постійним акомпаніатором при нагодах різних вокальних виступів — солоспіві... (арії з опери Кінцля “Евангеліман”, ораторії Гендля “Месія”, Баха “Матеус Пасіон”, “Аве Марія” Баха-Гунода тощо), де Кудрик супроводив мене на органах, як і в інших музичних академіях відзначення роковин Котляревського, що його ми зорганізували, при співучасті співочих сил, сопрано Анни Прокопович і бандуриста Романа Левицького» [1: 154].

Борис Кудрик (1897–1952) — народився в Рогатині на Івано-Франківщині в родині священика. Тут закінчив народну школу й гімназію, іспит зрілості, через воєнні лихоліття, склав 1915 р. у Відні. Завершив музичні студії у Віденському університеті, де його вчителем був Євсей Мандичевський — світової слави музикант-педагог, один із найближчих приятелів Й. Брамса.

Після війни продовжив навчання у Львівському університеті під керівництвом проф. А. Хибінського. Захистивши дисертацію, присвячену творчості композиторів «перемиської школи» М. Вербицького та І. Лаврівського, здобув ступінь доктора музикології.

Протягом 1926–1939 рр. викладав теорію, історію музики, гармонію та композицію в Музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, паралельно, в 1933–1939 рр., на запрошення митрополита Андрея Шептицького, провадив курс історії церковної музики в Богословській Академії. Крім того, займався творчою й концертно-виконавською практикою: співав у ансамблі Р. Прокоповича-Орленка на хорах Успенської церкви, викладав у консерваторії та музичній школі, займався принагідно композиторською творчістю у Львівському оперному театрі, укладав програми, писав музику для популярного театру легкого жанру «Веселий Львів», публікував музикознавчі розвідки, рецензії, komponував інструментальні, вокально-хорові твори, виступав як піаніст, концертмейстер, організатор концертів і академій як у Галичині, так і в діаспорі.

У 1944 р., разом із учасниками театру «Веселий Львів», емігрував до Відня, де продовжував інтенсивну композиторську, концертну та музично-просвітницьку діяльність. У 1945 р., коли більшовики зайняли Відень, Б. Кудрика заарештували, вивезли до концентраційного табору у Львові, відтак вислали на Сибір. Там, в одному з таборів Мордовії, разом із іншими діячами української культури (в т. ч. із В. Барвінським — І. Б.), йому довелося сповна випити гірку чашу неволі. Не витримавши нестерпних умов каторжної праці, Б. Кудрик захворів на запалення легенів і 29 березня 1952 р. помер. До останніх днів не полишав улюбленого заняття — музики.

Його шляхетну постать напрочуд вдало «змалював» Р. Кухар. В одному з часописів («Америка») він подає ґрунтовну характеристику творчої праці Б. Кудрика під назвою «Силуета

музики-ідеаліста». В ній торкається таких питань, як мистець і його доба; невирішена проблема визнання Б. Кудрика; характерні риси світоглядного та музичного «вірую» д-ра Б. Кудрика; загальні уваги до Кудрикової спадщини; Кудрик, як я його знав: Музика, Вчитель, Друг, Людина; причини до вокально-сольової композиторської творчості Кудрика; невмируща духовність Кудрика.

«Визначний і невтомний дослідник-музиколог, незвичайно глибокий і плідний, багатограний та ще досі як слід незміряний композитор, у нашій сучасній музиці наскрізь оригінальна й неповторна поява, один із наших найкращих музичних критиків, професор історії музики, гармонії, музичної теорії, композиції, піаніст, вчитель гри на фортепіані, сольфеджіо, диригент, концертмайстер. ...Хто тільки з музичних кіл Західної України не стрічав його, де тільки не доставало зусильної творчої співпраці цього либонь незрівняльного ерудита, тієї, і то не лише в стилі-музичному сенсі, “живої енциклопедії”, як Кудрика звикли були звати його професійні колеги, учні, приятелі, знайомі. В церкві, в суспільстві, школі й дома, на естраді й на сцені театру, в науці, пресі й буденному житті — всюди видні були сліди його тихої самовідреченої праці» [5: 2]. Життя Б. Кудрика було в повному значенні слова «життям для інших», а для себе самого не вистачало місця в його істинно альтруїстичному існуванні. Навіть у «Короткому нарисі історії української музики» О. Залеського про Кудрика зазначено: «У Львівському Музичному Інституті працювали ще: Борис Кудрик, прихильник староклясичного стилю...» [5: 3]. Не згадувалися його теоретичні праці, наприклад, «Огляд історії української церковної музики», без якої не може обійтися сучасний дослідник-музиколог, композиторська спадщина.

«Для Кудрика, в подібній мірі, як і для його натхненника, геніального Баха, музика й релігія, якщо йде про їхнє відношення до віри — це синонімічні поняття. В розумінні і Баха, і Кудрика, головне призначення музики лежить у прославленні Бога та в оновленні душі» [5: 3]. Звертався Б. Кудрик і до творчості представників «золотої доби» — Д. Бортнянського, А. Веделя та М. Березовського; високо цінував М. Лисенка, називаючи його «українським Вагнером». «Кудрик, маючи здатність органічно відчувати й оцінити характер пишної доби козацького барока, поглибив його музичне виявлення суворими фундаментами ідеалістичного світогляду й класичних традицій, надихнувши в нього щонайкращі елементи сучасного духовного підходу, і на такій базі створив свій власний, незмірно класичний, але й суто-національний та водночас не застарілий, чи лише історично-реконструйований, а навпаки, оригінальний, життєздатний і чітко-індивідуальний стиль» [5: 4].

Щодо композиторської спадщини Б. Кудрика, Р. Кухар акцентував: «Якщо б зібрати разом усі, за весь час написані, музичні композиції

Кудрика, то їх буде... незчисленна кількість. Його композиторська творчість була, як відомо, винятково обширна й багатогранна, про що я вперше наочно переконався, допомагаючи свого часу композиторові переносити оригінальні рукописи його творів у пивницю-схованку, на випадок бомбардування. Це була, як Кудрик інформував, лиш частина його творів. Однак й того вистачало на кільканадцять кілограмів ваги» [5: 3]. Творча спадщина Б. Кудрика охоплює майже всі музичні форми й жанри. «Кудрик — це композитор із незвичайною технікою, подиву гідним володінням музичними формами, людина надзвичайної рухливості ума, неймовірної винахідливості, широкого творчого діапазону, завжди фанатично одержимий вогнем невтомного творіння» [5: 4]. Він — автор вокальних та інструментальних, камерних і сольних творів, квартетів, квінтетів, органних і фортепіанних концертів, сонат, хоралів, кантат, кантів, духовних арій, солоспівів, літургійних пісень, Богослужб. Щодо написання більш складних музичних форм, Р. Кухар акцентує: «Невідомо мені тільки, чи Кудрик пробував своїх творчих сил і в обсягу найбільших музичних форм, — симфонії, ораторії, опери, хоч існують для того деякі знаменні показники» [5: 3]. До цих «знаменних показників» можна віднести музичне оформлення сценічних творів, як «Камінний господар» Лесі Українки (ця драма виконувалася на сцені Львівського оперного театру — І. Б.); також Б. Кудрик не раз відтворював і оркестрував на еміграції оперети і музичні водевілі (через відсутність в той час оригінальних партитур), наприклад, «Наталку Полтавку», «Чорноморці» М. Лисенка, в тому числі і для музично-сценічних постановок «Веселого Львова». Його перу належать опрацювання українських народних пісень, маршів, гімнів тощо. Загальновідомо, що при кожній нагоді з легкістю творив та імпровізував на вільні теми.

Про особливу вимогливість і критичний підхід Б. Кудрика до своєї творчості свідчить такий фрагмент із його листа до музикознавця П. Маценка: «Прикро мені, що не можу подати Вам точного опису своїх творів, їхньої характеристики. Мусите знати, що в мене багато, особливо більших творів (сонати тощо), що в пару літ по скінченні, йдуть ще раз “на верстат” до різних поправок, переробок. Моя засада: краще лишити мало творів, а під кожним оглядом солідніших, чим тьму мірноти. Працюю головно в інструментальнім фаху», — писав мистець [5: 5].

На стилістичних особливостях музики Б. Кудрика наголошував Р. Кухар: «Обдарований просто феноменальними здібностями відтворювати різні музичні, в тому — й модерні, стилі, він, що із-за своєї блискучої техніки вирізнявся серед багатьох наших композиторів, свідомо повернувся духовно до великої старовини, що, здається, була вже засуджена на неминуче відмирання, на те, щоб її в оновленій формі ще раз піднести на п’єдестал. Таким чином, Кудрик свідомо зрікся популярності,

що її міг досягнути, йдучи з “прогресивним духом часу”, натомість упевнено ступив на тернистий шлях багатьом незрозумілого, завзятого змагання в користь вічних вартостей...» [5: 3].

У вищезгаданій статті «Силюета музики-ідеаліста» Р. Кухар порівнює Б. Кудрика з Кантом, виокремлює аналогії, включно до найдрібніших деталей особистого характеру. «Обидва — великої фізичної статури, слабкого здоров'я, скромних матеріальних засобів, один і другий — сини глибокорелігійних матерів, обидва до кінця свого життя неодружені, віддані виключно духовним інтересам. Обом прикметні — незвичайна трудолюбність, вроджена бистроумність, ясновидність, регулярність і точність аж до дрібничковости. Обидва, нарешті, духовно усамітнені. Кант довго не визнаваний, Кудрик до самого кінця невизнаний» [5: 5].

Особливо важко приходилося творити композиторів на еміграції у Відні, починаючи з 1944 р. Не маючи власного інструменту, доводилося Б. Кудрикові клопотати друзів чи знайомих, щоби завершити зароджену в душі композицію. Писав твори і без музичного інструменту, стоячи у міському трамваї, на клаптику пом'ятого паперу; за обідом у ресторані; за довгими чергами перед бомбосховищами, в середині, під супровід артилерійської стрілянини. Його талант помітно вирізнявся з-поміж професійного оточення. На переконання Р. Кухаря, «для такого формату музиколога й історика музики, як Кудрик, не було відповідної університетської катедри, для виконання його творів не було оркестри, для самої творчості не було сприятливої моральної атмосфери, бо всі його творчі досягнення на загал збувалися мовчанкою» [5: 4].

Композиторська спадщина Б. Кудрика є доволі об'ємною, на жаль, розкидана по світі, не зібрана воедино. Його перу належать пісні та арії, а саме: «Часом у вечірню годину» на сл. Б. Лепкого, «Розвійтеся з вітром!» (із «Зів'ялого листа» І. Франка), «До зорі» на сл. І. Гушалевича, «Господь — твердиня моя», духовна арія, «Пісня поета» на сл. В. Тарноградського, «О, слово рідне», «Хтось ударив без жалю по серці моїм», «На гори високі» на сл. О. Олеся, «Ох, я нещасний», українська народна пісня, «Крутська пісня» на сл. П. Тичини, «Бойова пісня», до свята Листопаду (для чоловічого хору з фортепіано), а також низка солоспівів і хорів до слів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, В. Самійленка, Ю. Федьковича, О. Маковея, Б. Лепкого, О. Олеся, У. Кравченко, І. Гушалевича, В. Тарноградського, Р. Купчинського та ін. Тісна дружба й щирі взаємини єднали митця зі «співцем стрілецької слави» композитором М. Гайворонським.

Б. Кудрик успішно працював у жанрі духовної музики. Серед його найбільш відомих творів «Служба Божа» Соль-мажор для чоловічого хору, декілька мотетів, релігійних солоспівів, із яких критики виокремлюють твір «Господь — твердиня моя» для голосу з фортепіано. Р. Кухар

зазначає: «Написана в душі суворо-класичних зразків, у ритмі “повагом”, вона своєю піднесеною інтонацією, тонко відчутю мелодійністю, загальним достойним характером і могутньо висловленою у ній вірою викликає справжнє релігійне натхнення. Ця арія ввійде, без сумніву, в число кращих релігійних творів української музичної літератури» [5: 5].

Великого значення надавав Б. Кудрик оформленню своїх композицій. На це вказує Р. Кухар: «Дуже характеристичне для Кудрика оформлення рукопису: нотне письмо, приключеві позначення, ключі, динамічні знаки, текст і т. д., все надзвичайно чисто, чітко, гарно, уважно писане, майже друковане. Передня сторінка каліграфована великим грубим шрифтом...» [5: 5].

Б. Кудрик — музикознавець головну увагу приділяв початкам професійного музичного мистецтва в Галичині — досліджував творчість М. Вербицького та І. Лаврівського, першим створив ґрунтовний нарис «Огляд історії української церковної музики», намагався представити українську музику як вагому частку світової культури.

Професор Музичного інституту ім. М. Лисенка, директор Музичного училища і професор консерваторії у Львові **Зіновій Лисько** (1895–1969) відіграв помітну роль у житті Р. Кухаря. Уродженець Надбужанщини (с. Ракобути), З. Лисько після виїзду зі Львова в 1944 р. жив у Німеччині, мешкав із дружиною в одному з передмість Мюнхену. Після зустрічі з митцем, Р. Кухар згадував: «Мій незабутній директор не дуже змінився від часу, коли я його вперше пізнав у колишньому Музичному Інституті ім. Лисенка, а за советського періоду у... Львівським музично-лиці. Він був тоді організатором тієї фахової музичної школи й виконував довший час обов'язки її управителя» [1: 206].

З. Лисько збирав упродовж тривалого часу українські народні мелодії, склав об'ємний збірник, до якого ввійшло близько двадцяти тисяч взірців народної пісенної творчості. Митець вважав: «Це діло мого життя... Тут бо скарб рідної народної музики, який надіюсь довести й до Нової землі. Дай, Боже, хоч там усе те видати друком» [1: 208].

Задум З. Лиська здійснився, на превеликий жаль, не повністю. Починаючи з 1960-х рр., з'явилися друком чотири томи Лиськового 10-томного корпусу «Українських Народних Мелодій». Після смерті автора 3 червня 1969 р. в Нью-Йорку, його дружина, проф. Докія Лисько, надалі плідно трудилася над продовженням видання цієї епохальної праці аж до своєї смерті (30 березня 1986 р.). Своєю антологією української пісні український музиколог зробив нев'янучу послугу рідному співучому народові.

З. Лисько був також дійсним членом УВАН (Української вільної академії наук), НТШ (Наукового товариства ім. Т. Шевченка), директором Українського Музичного Інституту в Америці, а до війни — заступником голови Музикологічної

Комісії при НТШ; членом багатьох наукових установ у еміграції, напр., Науково-Мистецької Ради Інституту Української Культури в Америці, АДУК (Асоціації діячів української культури) та ін. З. Лисько — відомий музиколог і композитор, редактор музичних журналів, автор великої кількості музикознавчих праць, а саме: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського (Прага, 1928); «Музичний Словник» (Стрий, 1933); «Піонери музичного мистецтва в Галичині» (Львів–Варшава, 1936, 1937); Співавторство в «Диригентському порадику» (Львів, 1938); «Іван Лаврівський» (Львів, 1938); «*Der Einfluss der deutschen auf die ukrainische Musikkultur*» (Berlin, 1938); «Формальна побудова українських народних пісень» (Львів, 1939); «Порфір Бажанський» (Мюнхен, 1954); «Культові поклики в українських народних піснях» (Дітройт, 1962); «Нерозважна книжка» («Українська Музика» Антона Рудницького) у «Проблемах музичної історіографії» (Нью-Йорк, 1965).

Довгі роки З. Лисько був редактором «Української музики», видання НТШ, де вміщував і власні статті, наприклад, «Шевченко і музика» («Українська музика», Львів, 1939. — Ч. 1/23. — С. 16–22), співпрацював у різних виданнях, як-от у «Музичних вістях» і «Теремі», чи в українській періодиці (на Україні та в еміграції). Зокрема, вніс посильну лепту в ділянку музичної біографістики, пишучи статті про українських музик, зокрема Ф. Якименка, Р. Придаткевича та ін.

Р. Кухар присвятив низку статей **Миرونу Федорову** (1907–1996) — одному з найвидатніших дослідників та знавців української церковної музики. На першочергову увагу заслуговує стаття «Урятовані від забуття служби Божі», в якій критик акцентує: «Наш відомий музиколог, диригент і композитор церковної музики, проф. Мирон М. Федорів, видав недавно дві Служби Божі для чоловічого хору: першу, Ф-дур, написану для Колегії св. Василя Великого у Стемфорді, в 1948 р., і другу в Г-дур з 1944 р» [6: 765]. Для цих Богослужб характерними є «прикмети релігійної настроєвості, <...> доступність <...> виконання для хорових ансамблів, складених із членів нашого робітництва» [6: 765]. Далі Р. Кухар підкреслює, що Служби Божі *G-dur* і *F-dur* вирізняються «своєю мелодійністю», просякнуті народним духом традиційних церковних наспівів. Їхнє видання засвідчило, що «врятовано для нашого церковного вжитку на поселеннях дві оригінальні <...> Богослужби, що можуть внести урізноманітнення серед наявних у нас літургійних відправ. Їх спроможні легко засвоїти собі й ті наші парафії, що з різних причин і в різних осередках уживають співаного стилю самоїлки, чий час, здається, уже проминув. До Федорових Богослужб додано недільні тропарі, кондаки, прокімени та інші змінні частини на потреби більших святкових відправ упродовж цілого року» [6: 765–766].

У Службі Божій (*F-dur*) вирізняється заключна частина відправи, «Молитва за Україну»,

на слова поета Т. Курп'їти. Служба Божа (*G-dur*) знаменується авторською гармонізацією декількох дуже мелодійних, освячених церковно-народною традицією, літургійних частин, як от «Хресту Твоєму», «Ангел сповіщав», крім інших змінних частин відправ з нагоди празників Різдва, Воскресіння тощо. Слід погодитися з думкою композитора Мирона Федорова, що його Служба Божа в Г-дур, як і в Ф-дур, «стане <...> нетрудною до вивчення, зокрема для аматорських хорів, для яких у першу чергу вона призначена» [6: 766].

Не менш цікава і стаття Р. Кухаря «Музичний Богослужбовий твір на Великдень», в якій ідеться про Воскресну Утреню для мішаного хору, аранжовану українським церковним наспівом і видану вдруге українською мовою в серії «З підготовного періоду для відзначення тисячоліття Хрещення Руси-України».

Аналізуючи Утреню, Р. Кухар наголошував: «“Воскресна утренняя” <...> — це замітний хоральний твір в дусі кращих традицій рідної церковної музики в Галичині. Замітний він зокрема піднеслим характером Великоднього призначення, всенародністю наспівів, основним провідним мотивом “Христос Воскрес” та мелодійністю різних індивідуальних частин, як наприклад, світилен “Плоттю заснув як мертвий”, стихирі “Пасха нова, свята, Пасха таїнственна”, “Воскресення день”, чи відпуст “Світися, світися...”. Важливе теж значення Утрені, як виховний чинник рідної мови у вселюдному її розповсюдженні... Наш композитор слушно підкреслює потребу якісного вокального, зокрема хорового оформлення наших Богослужб, заради більшої активності музично-мистецької форми церковної відправи для молодого покоління, що народилось поза межами рідного краю. «Ця “Воскресна Утренняя”, — пише у вступному слові Автор, — як перше цього роду опрацювання, показує нам <...> красу нашого обряду, з його наспівними перлинами, як оживити й тим зробити цей обряд принагідним для нас, наших дітей та дальших поколінь» [3: 1295].

Високо цінував Р. Кухар і іншу збірку М. Федоріва “Церковні співи”. На три однорідні голоси (жіночі або чоловічі). Із серії видань з підготовного періоду, для відзначення тисячоліття Хрещення Руси-України. У статті «З нашої церковно-музичної скарбниці», вміщеній 1987 р. на шпальтах «Свободи», читаємо: «<...> Заголовок збірника “Церковні співи” не дає повного уявлення про його багатосторонній зміст, тут бо включено, поруч принагідних пісень, дві Служби Божі, пісні Різдяного і Воскреслого циклу, частини до Заупокійної Служби Божої, сім коляд, цикл Марійських та інших богослужбових пісень — справжню скарбницю нашої традиційної церковно-обрядової музики.

<...> Такі музичні перлини, як “Ангел сповіщав”, чи “Плоттю” вважаються вершковими точками обряду в богослужбовій відправі й вони чарують своєю натхненністю й мелодійністю.

Серед менших творів поміщено у збірнику й популярну американську колядку “Ноель” в авторському перекладі. Тут знайдемо текст духовних віршів Теодора Курпїті й І. Недільського та переклади зі старослов’янської мови Богдана Стефанидина, В. Лімниченка, С. Зореслава і т. д., як власні композиції М. Федорова, Ом. Радзкевича й інших авторів» [2: 2].

Відтак Р. Кухар підкреслює неординарність цієї збірки в чужинному середовищі, виокремлює її значення для української західної діаспори: «“Церковні співи”, що підносять Духа до висот Всевишнього й зігрівають душу теплими споминами з далекого минулого в батьківщині, належать до тієї літератури, що її хотілося б мати при собі особливо за умов чужинецького усамітнення» [2: 2].

Прилучився Р. Кухар і до могутнього хору гарячих критиків відомої праці **А. Рудницького** (1902–1975) «Українська музика», що побачила світ 1963 р. Його стаття має промовисту назву «Змарнований труд, заведені надії». За твердженням Р. Кухаря, «Автор презентує книжку українському читачеві, як “історично-критичний огляд” української музики. В англійському заголовковому відповіднику специфічний “історично-критичний” характер цієї праці самовільно перетворюється на авторитетнішу форму “історичного і критичного” огляду (“*historic and critical*” outline, замість “*historico-critical*”), а німецький наголовок цієї праці вже просто претендує на “історію української музики” (“*Geschichte der Ukrainischen Musik*”). Це приклад невмісної семантичної розбіжності, а одночасно неправильності в перекладанні уточнених понять. Насправді ж книжка не відповідає ні одному з поданих вгорі окреслень її характеру. Для того не достає їй ні потрібного наукового формату, ні об’єктивності досліджу, ані навіть, на жаль, основних компонентів самого досліджу. В ній не видно, що автор знає, які головні завдання дослідника» [8: 1361].

Покликаючись на Р. Кухаря, до обсягу досліджу історії музики належить: «Об’єктивний перелік і простудіювання фактів, що складаються на цілість предмету; правдиве зображення персональних творчих сил та їх творчого внесення (включно з точним переліком творчої спадщини, описом її тощо); характеристика творчої доби; сліди розглядової творчості в загальній суспільній культурі, зокрема в мистецьких “школах”, напрямках, стилях; значення творчості в цілості суспільно-культурного національного процесу» [8: 1361].

Вказуючи, що неодмінною умовою таких праць повинні бути об’єктивність викладу, репрезентація окремих періодів, провідних осіб, музичних галузей та базування висновків на досліджах джерельної літератури, Р. Кухар висновує: «З цього погляду, як і з погляду багатьох інших речевих питань, автор своїм незрілим продуктом не видержав іспиту. Книжка А. Рудницького є його власною, суб’єктивною, далекою від дійсності інтерпретацією тільки деяких

відомих йому музичних проявів в Україні й поза нею. <...> Поверховий, повний прогалин і упереджень, у цілому хаотичний, неправдивий і неречовий <...> підхід А. Рудницького є прикладом, як не можна братися до поважної роботи чи хоч би до опрацювання спостережень, спертих на своєму індивідуальному життєвому досвіді. В книжці всюди відчувається недостачу найгрунтовнішого — передумов. У наслідку пливких, безпідставних припущень, виникають плиткі, необґрунтовані зведення» [8: 1362].

Хоча після появи «Історії української музики» М. Грінченка, «Українська музика» А. Рудницького була першою спробою визначити досягнення питомої української культури, Р. Кухар вважає, що праці не вистачає «насамперед — абсолютних критеріїв вартості. Рудницький міряє, між іншим, досягнення попередніх періодів сучасними критеріями т. зв. “лівого фронту” в мистецтві, зрештою, такими, які йому під смак» [8: 1362]. Музичний критик відносить до прогалин цієї праці відсутність «основних принципів досліджу, академічного об’єктивного мірила, елементів “правди”, <...> пошани до предмету досліджу, спокійного, безпристрасного тону; в суб’єктивному — <...> принаймні, симпатії до творців, виконавців та їхніх творчих мистецьких осягів.

<...> В передмові автор висловлює побоювання, що він декому з музичних діячів, композиторів чи виконавців не уділив належного місця. Мовляв, не було змоги зібрати матеріялу тощо. Може, таке виправдування частково й обґрунтоване, коли справді йде про такі матеріяли, які недоступні для автора. Але невже ж воно (виправдання) правдиве, коли йдеться про таких загальновідомих музик, як В. Барвінський, М. Колесса, а навіть Б. Кудрик? Ось хоч би про Барвінського є така багата джерельна література, що могла безсумнівно послужити значно ширшим матеріалом...» [8: 1362].

Далі Р. Кухар наголошує на необ’єктивності та несумлінності висвітлення творчої постаті Б. Кудрика, що підняв у ХХ ст. «етичні первні попередніх сторіч у музиці», випущенні з уваги життєвого і творчого шляху «таких характеристичних предтеч українського професіоналізму в музиці, як М. Березовський, А. Ведель або Денис Січинський, що був одним із перших наших професійних музик», низки видатних «мистців опери або естради (напр., тенора Кліма Чічку-Андрієнка, баритона Д. Йоху, сопраністок Одарку Бандрівську, Марію Сабат-Свірську і т. д.)», митців, котрі «безкорисно віддавали свої сили великим мистецьким ідеалам і добре послужили своїм талантом рідній країні» як «складові колісця наша мистецької дійсності» [8: 1363].

Дослідження А. Рудницького, на думку Р. Кухаря, здобуває собі «славу» не своїм вартісними ознаками, а завдяки горезвісному реноме. З-поміж рецензій на особливу увагу заслуговує також стаття Р. Андрушка «Аналіза

творів А. Рудницького» («Українська музика» Антона Рудницького, історично-критичний огляд чи пасквіль», Чикаго, 1964), рецензія П. Маценка, вміщена в часописі «Новий шлях» (Вінніпег) 28 листопада 1964 р.

Отець Віктор Матюк (1852–1912) також опинився в колі наукових зацікавлень Р. Кухаря. У статті «Отець Віктор Матюк — душпастир і композитор», уміщеній у другому томі «Надбужанщини», (1989) висвітлюється життєвий і творчий шлях митця, характеризуються композиції різних жанрів. Р. Кухар наголошує, що «при кожній нагоді збирав він (В. Матюк — І. Б.) зразки народної музики, склавши декілька збірників обробок українських, зокрема старогалицьких, пісень для чоловічого хору. <...> Упорядкував і видав “Руський співаник для народних шкіл” (у 4-ох частинах), а в 1882 р. доповнив його “Малим катехизмом музики”, коротким посібником музичної грамоти. Був теж видавцем і співредактором хорового збірника “Боян” в 1886 р., що включав твори М. Вербицького, І. Лаврівського, І. Воробкевича та його власні. В. Матюкові теж належить музично-теоретична праця “Короткий нарис науки гармонії і композиції”, де приведено багато зразків із творів нашого класика Дмитра Бортнянського» [4: 784].

Особливу увагу музичний критик зосереджує на вокально-хоровій музиці В. Матюка: «Найвідоміші його гармонізації народних пісень та хорові твори, як кантата “До весни” для мішаного хору з оркестрою, “До руської пісні”, “Під осінь”, “Болеслав Кривоустий під Галичем” на текст М. Шашкевича, а теж музика до “Гамалії” Т. Шевченка, для хору з басовим сольом, “Заповіт” Т. Шевченка, чи музика до драми І. Франка “Три князі на один престіл”. Серед більших його музичних творів — як супровід до п’єс, що включали хорові й сольові партії, а теж інструментальні частини для досить великого складу оркестри, слід назвати “Капрал Тимко”, “Інвалід”, “Нещасна любов”. У свої музично-драматичні праці вводив Матюк інтонації побутового романсу та народних пісень» [4: 784].

Р. Кухар цілком слушно виокремлює серед композиторського доробку В. Матюка його «Веснівку» — «чарівну сольову перлину», котра була окрасою репертуару видатних українських митців оперної сцени — Олександра Мишуги, Соломії Крушельницької, Модеста Менцинського. «В цій пісні прекрасно поєднано дух твору Маркіяна Шашкевича з музичним втіленням Віктора Матюка, напрочуд виразним і драматичним», — підкреслював Р. Кухар [4: 784–785].

Окреслюючи душпастирські служіння, Р. Кухар наголошував, що В. Матюк «вмів поєднати службу Богові зі службою рідному народові — своєю вірною духовною опікою, виховно-освітнім проводом і великим талантом музичного творця» [4: 786].

Висновки. Отже, музично-критична спадщина Р. Кухаря вирізняється власним, суб’єктивним,

незаангажованим осмисленням здобутків окремих персоналій, вона виокремлює головні естетичні доміанти мистецько-культурологічної концепції митця, з’ясовує головні принципи осягнення художніх явищ. Музикознавчі студії Р. Кухаря цікаві як за жанровими ознаками, так і тематичним наповненням. Кращі дослідницько-мемуарні праці про українських музичних діячів істотно доповнюють і своєрідно «оживлюють» їхні творчі портрети, окремі сторінки національної музичної культури, до розкриття «білих плям» якої спричинилися й митці української діаспори, які разом із науковцями України «творили єдине ментальне поле української культури» [7: 101].

Музично-критичний доробок Р. Кухаря став важливим джерелом інформації про діячів української музичної культури на материковій Україні і в діаспорі. Він засвідчує відданість і безкорисливе служіння Р. Кухаря українському музичному мистецтву, його небайдужість до митців, життєвий і творчий шлях яких тільки в період незалежності Української держави став об’єктом зацікавлень науковців. Музикознавча спадщина Р. Кухаря сприяє утвердженню «позитивного образу» української нації в європейському та світовому просторі.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Дана стаття не вичерпує поставленої проблеми, оскільки музикознавча спадщина Р. Кухаря залишається на стадії її ґрунтовного вивчення. Ясна річ, що не все з написаного митцем, протягом більш як піввікового творчого шляху, має однаково мистецьку цінність і створене на одному рівні. Завдання сучасних музикознавців і полягає в тому, щоби вибрати з величини творчого доробку критика його найкращі, вершинні праці і зробити їх доступними для всіх, хто вивчає історію української музики. Головні ідеї праць Р. Кухаря можуть актуалізуватися й отримати свій подальший розвиток в сучасному українському музикознавстві. Немає сумніву, що науковий доробок Р. Кухаря можна вважати етапним у процесі становлення української музикознавчої думки.

Література:

1. Кухар Р. Живі в моїй пам’яті: Книга есеїв / Р. Кухар. — Ніжсин, 1998. — 319 с.
2. Кухар Р. З нашої церковно-музичної скарбниці / Р. Кухар // Свобода. — 1987. — 8 січня. — С. 2.
3. Кухар Р. Музичний Богослужбовий твір на Великдень / Р. Кухар // Визвольний шлях. — 1987. — Кн. 11. — С. 1295–1296.
4. Кухар Р. Отець Віктор Матюк — душпастир і композитор (1852–1912) / Р. Кухар // Надбужанщина. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1989. — Т. 2. — С. 784–786.
5. Кухар Р. Силоета музики-ідеаліста (Пам’яті Великого Вчителя, д-ра Бориса Кудрика) / Р. Кухар // Америка. — 1955. — Ч. 127–132. — 18–25 липня.
6. Кухар Р. Урятовані від забуття служби Божі / Р. Кухар // Визвольний шлях. — 1986. — Кн. 6. — С. 765–766.
7. Мартиненко О. Наукові взаємини Філарета Колесси і Федора Стешка в контексті їхнього епістолярію / О. Мартиненко // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. — 2012. — Вип. 2. — С. 101–108. — (Серія «Мистецтвознавство»).
8. Роман В. Кухар. Змарнований труд, заведені надії / Р. Кухар // Визвольний шлях. — 1965. — Кн. 12. — С. 1360–1363.